

ACKERMANN TAMÁS

Egymás mellett, egymásért: a Magdolna-negyed társadalomszerkezeti vizsgálata

RECENZÍÓ

DOI: 10.56699/MT.2025.3.7

ABSZTRAKT

Balázs András 2021-es kötete a budapesti Józsefváros Magdolna-negyedének társadalmi világát vizsgálja, a szegénység és szegregáció összetett jelenségeit feltárva. Balázs négyéves etnográfiai terepmunkán alapuló monográfiája arra a kérdésre keresi a választ, hogy tekinthető-e gettónak a Magdolna-negyed. A könyv rávilágít a helyi roma családok informális támogató hálózatainak kettős szerepére: egyszerre segítik a túlélést, és korlátozzák az egyéni mobilitást.

KULCSSZAVAK: szegregáció, gettósodás, Magdolna-negyed, mélyszegénység, roma közösségek

Balázs András szociológus *Család és szomszédság a Magdolna-negyedben – Gettó-e a szegregátum?* című kötete 2021-ben jelent meg, és egy budapesti városrész példáján vizsgálja a mélyszegénységben élő közösségek világát. A szerző a Debreceni Egyetemen megvédett doktori disszertációja alapján írta meg a könyvet, amely provokatív címmel utal egy központi kérdésre: vajon gettónak tekinthető-e a Józsefváros hírhedt Magdolna-negyede? A téma időszerű és kiemelten fontos, hiszen a nagyvárosi nyomornegyedek, a roma közösségek marginalizációja és a gettósodás problémája régóta foglalkoztatja a hazai és nemzetközi szociológiát. A szegregáció hatásainak vizsgálata a hazai szociológiai diskurzusban is folyamatosan napirenden van, legyen szó területi elkülönülésről vagy intézményi szinten megvalósuló elkülönítésről. Különösen az oktatási szegregáció következményei kerültek a figyelem középpontjába az elmúlt években, mivel ezek hosszú távon is konzerválhatják a társadalmi egyenlőtlenségeket. Ezzel összefüggésben Bihari Ildikó (2021) vizsgálata meggyőzően rávilágított, hogy az iskolai elkülönítés jelentősen rontja a hátrányos helyzetű (jellemzően roma) gyermekek életkilátásait, hozzájárulva ezzel a szegregáció újratermelődéséhez. Balázs András monográfiája ebbe

a tudományos közegbe illeszkedik: kutatása elméleti szinten hozzájárul a szegregáció fogalmának árnyalásához, és empirikus adatokkal gazdagítja ismereteinket a városi szegény közösségek társadalmi struktúrájáról.

A kötet első fejezetei széles irodalmi bázisra támaszkodva áttekintik a szegregáció és a „gettó” fogalmának elméleti keretét. A szerző felidézi a chicagói városszociológia klasszikusait (Robert Park és Ernest Burgess koncentrikus övezeteit), Louis Wirth gettódefinícióját, valamint William Julius Wilson és Loic Wacquant amerikai gettóelméleteit. A kötet foglalkozik a „hipergettó” fogalmával (Wacquant) és (Wilson nyomán) az underclassvitával, illetve a nyugati modellek hazai értelmezhetőségével. Balázs ismerteti a magyarországi szegregációs kutatások főbb eredményeit is: hivatkozik Ladányi János és Szelényi Iván korábbi városszociológiai munkáira, valamint Virág Tünde esettanulmányaira a vidéki „gettófalvakról”. Ez a gazdag elméleti háttér nem öncélú: keretet ad a Magdolna-negyed vizsgálatához, és megalapozza a fő kutatási kérdést, miszerint a fizikai és társadalmi határok mennyire esnek egybe ebben a szegregált városrészben.

A könyv módszertani fejezete részletesen bemutatja a kvalitatív kutatás felépítését. Balázs négy éven át végzett etnográfiai terepmunkát a Magdolna-negyedben, heti rendszerességgel jelen volt a helyszínen. Összesen ötven félig strukturált interjút készített 18 és 58 év közötti, alacsony iskolai végzettségű helyi lakosokkal, akiket hólabdamódszerrel választott ki. Az interjúk a családi és szomszédsági kapcsolathálókra, a megélhetési stratégiákra és a mindennapi erőforrás-gazdálkodásra fókuszáltak. A résztvevő megfigyelés keretében a szerző mintegy háromszáz órát töltött a negyedben, beleértve az informális beszélgetéseket és a közösségi eseményeken való jelenlétet. Innovatív módszertani elemként tíz önkéntes alany egyhetes „kapcsolati és fogyasztási naplót” vezetett, amelyben rögzítették napi érintkezéseiket és kisebb tranzakcióikat (szívességek, kölcsönök, közös étkezések stb.). Emellett a kutató interjúkat készített

A kölcsönös szívességek hálója biztonságot nyújt: a viszonzosság biztosítja, hogy senki sem marad teljesen magára a bajban.

a közösségen kívüli releváns szereplőkkel is (helyi boltosok, szociális munkások), és felhasznált statisztikai adatokat a kerület szociális mutatóira vonatkozóan. Ez a sokrétű módszertan biztosította, hogy a vizsgálat mélyrehatóan tárja fel a negyed társadalmi hálózatait és életmódját.

A monográfia eredményei átfogó képet adnak a Magdolna-negyedben élő szegény, többségében

roma családok társas viszonyairól. Az egyik kulcsmegállapítás a „nagyháztartás” jelensége: a hagyományos családi kereteket kitágítva szomszédok és barátok kvázirokoni hálózata alakul ki, amelyben a tagok folyamatosan gazdasági segítséget nyújtanak egymásnak. Ezek a kiterjedt háztartások közös erőforrás-gazdálkodási egységet alkotnak, megosztva a rendelkezésükre álló jövedelmet és javakat. A kölcsönös szívességek hálója biztonságot nyújt: a viszonzosság biztosítja, hogy senki sem marad teljesen magára a bajban.

Bár a Magdolna-negyed erősen szegregált, a kutatás rámutat, hogy nem hermetikusan zárt világ. A lakók egy része kapcsolatot tart rokonokkal, barátokkal vagy segítő intézményekkel más kerületekben, jóllehet mindennapi életterük így is erősen korlátozott: Budapest nagy része számukra továbbra is „fehér folt” marad. Fontos új felismerés, hogy a bezáródás okai inkább belső közösségi mechanizmusok, mintsem külső korlátok. Az informális segítő hálózat egyszerre áldás és teher: védelmet nyújt a nélkülözésben, ugyanakkor a viszonyosság elve révén lojalitást és maradást követel meg. A kölcsönös függés paradox módon az egyéni kitörést is akadályozhatja.

A közösség sem egységes egész: a negyed több kisebb rokoni-baráti klaszterre tagolódik, nincs mindenkre kiterjedő, erős kohéziójú lakóközösség. A kötet a városrehabilitáció hatásait is kritikusan szemléli: a fizikai környezet javítása mellett a régi lakóközösségek egy részének felbomlásához vezetett, amikor házakat ürítettek ki, vagy új lakók érkeztek a negyedbe.

Balázs András munkája több szempontból is újszerű hozzájárulás a hazai szegénység-kutatás terén. Egyrészt egyesíti a makroszintű városszociológiai nézőpontot a mikroszintű antropológiai megközelítéssel: a strukturális tényezők bemutatása mellett az értekezés mély empirikus részletekkel szolgál a mindennapi életről. A szerző tudatosan kerüli a kulturális sztereotípiákat és stigmatizáló címkéket: a roma származást nem „problémaként” kezeli, hanem a strukturális szegénység részeként, ezáltal elkerülve a hibáztatás csapdáit. Új szemlélet jele, hogy a kötet a hiányok és devianciák hangsúlyozása helyett a túlélési stratégiákra és az alternatív erőforrásszerzési módokra fókuszál. Ez közelebb visz a mélyszegénység belső logikájának megértéséhez, hasonlóan ahhoz, ahogyan a nemzetközi szakirodalomban is a szegénységre egyre inkább mint racionális alkalmazkodási folyamatra tekintenek. Módszertanilag is példaértékű e könyv: a hosszan tartó, bizalmi viszonyokon alapuló terepmunka Magyarországon ritka, Balázs kutatása pedig bizonyítja, hogy ezzel a megközelítéssel új, árnyalt eredmények érhetők el. A kapcsolati naplók használata különösen érdekes újítás, amely számszerűsíthetővé tette az informális interakciók egy részét, gazdagítva a kvalitatív megfigyeléseket. A kapott eredmények gyakorlati hasznosíthatósága is említést érdemel: a kötet tanulságai figyelmeztetik a döntéshozókat, hogy a szegregált városrészek fejlesztésekor (akár lakhatási rehabilitáció, akár szociális programok formájában) tekintettel kell lenni a meglévő informális hálózatokra, különben a beavatkozás könnyen gyengítheti azokat a struktúrákat, amelyek a közösség tagjait eddig megtartották (Szarvák, 2022). A könyv tehát nemcsak elméleti szempontból jelentős, hanem a társadalompolitika számára is releváns felismeréseket kínál a felzárkózási folyamatok tervezéséhez.

Balázs András könyve kiváló és hiánypótló munka, méltó helyet foglal el a magyar szociológiai szakirodalomban. A „Gettó-e a szegregátum?” kérdésre a szerző árnyalt

Új szemlélet jele, hogy a kötet a hiányok és devianciák hangsúlyozása helyett a túlélési stratégiákra és az alternatív erőforrásszerzési módokra fókuszál.

választ ad: a Magdolna-negyed nem egyértelműen gettó, inkább sajátos átmeneti állapotú szegregátum, ahol a fizikai és társadalmi elkülönülés részlegesen érvényesül. A lakók kapcsolathálói bizonyos mértékig kifelé is nyitottak, ugyanakkor erős belső kötelékek tartják össze a közösség magját. A kötet egyik legnagyobb érdeme, hogy ezt a kettősséget (a kirekesztettség és összetartás dialektikáját) érzékletesen mutatja be. A szöveg stílusa alapvetően akadémiai, de a terepmunka során megismert élethelyzetek bemutatása emberközelivé és olvasmányossá teszi. A könyv elsősorban a szociológiai és antropológiai szakma képviselőinek, egyetemi hallgatóknak és a társadalompolitika alakítóinak szól, de a téma iránt érdeklődő laikusok is értékes felismeréseket meríthetnek belőle. Balázs András monográfiája egyszerre tudományos teljesítmény és társadalmi tükör, amely elősegíti, hogy jobban megértsük a városi periferián élő közösségek mindennapjait, és ezáltal közelebb kerülhessünk problémáik megoldásához.

*Balázs András (2021): Család és szomszédság a Magdolna-negyedben
– Gettó-e a szegregátum? Budapest, Balassi Könyvkiadó*

Felhasznált irodalom

- BIHARI ILDIKÓ (2021): Az iskolai szegregáció szerepe a hátrányos helyzetű gyermekek és fiatalok lemaradásában, *Acta Medicinae et Sociologica*, 12 (32), DOI: <https://doi.org/10.19055/ams.2021.05/31/4>
- SZARVÁK TIBOR (2022): *Adalékok a társadalmi felzárkózás szociológiájának értelmezéséhez, Községi és egyéni szerepek, társadalmi meghatározottságok a vidéki Magyarországon*, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.

Living Side by Side, Supporting Each Other: Social Structure in Budapest's Magdolna Quarter

ABSTRACT

András Balázs's recent book examines the social world of the Magdolna Quarter in Józsefváros, Budapest, exploring the complex phenomena of poverty and segregation. Based on four years of ethnographic fieldwork, Balázs's monograph seeks to answer whether the Magdolna Quarter can be considered a ghetto. The book illuminates the dual role of informal support networks among local Roma families: while these networks facilitate survival, they also constrain individual mobility.

KEYWORDS: segregation, ghettoization, Magdolna Quarter, extreme poverty, Roma communities

ACKERMANN TAMÁS | Szociológus, közgazdász, a Társadalmi Esélyteremtési Főigazgatóság Program-végrehajtási és Módszertani Főosztályának vezetője, a Debreceni Egyetem Szociológia és Társadalompolitika Doktori Programjának hallgatója. Kutatási területe a digitális egyenlőtlenségek vizsgálata.